

כרכום

כרכום הגינה

כַּרְכֹּם

הכרכום נזכר בחיבוריו של הרמב"ם כמה פעמים. ברוב ההיקרויות הרמב"ם מזהה אותו עם צמח הזעפראן (زعفران), [1] ובייחוד כשיש קשר לאחד מסממני הקטורת שבמקדש. [2] מדובר בצמח כַּרְכֹּם הַגֵּנָה (*Crocus sativus*), ומצלקות פרחיו הפיקו צבע צהוב לצביעת מאכלים ובדים, [3] לתיבול, לריפוי ולבישום. בתיאור מראה דם הנדה האדום כ"קרון הכרכום", הרמב"ם מתאר את הצמח תיאור מדויק: "יביא כרכום לח בגוש האדמה שעליו, ולוקח מן הברור שבו הקנה האמצעי שלו, שכולו כמו קנה הוא, ובכל אחד ואחד שלושה קנים, ובכל קנה שלשה עלים". [4] אפשר לזהות תיאור זה במבנה פרח הכרכום הרענן: הקנה האמצעי הוא עמוד העלי הארוך המתפצל לשלוש צלקות (בצבע כתום-אדום).

כל צלקת מתרחבת בקצה ונחלקת לעתים לשלוש אונות קטנות. בדרך כלל צלקות אלו משמשות תבלין. מסביב לעמוד העלי יש שלושה אבקנים צהובים. עם זאת, במקום אחד בפירוש למשנה, שנכתב כעשר שנים לפני כן, כתב: "ופירוש קרן כרכום – הברור שבכרכום... והכרכום הם שרשים צהובים, מכירים אותו הרופאים ועושים ממנו תחבושות, ומשרתו כמראה הדם הדיהה". [5] כאן הכוונה היא לצמח כורכמה ארוכה (*Curcuma longa*), צמח טרופי בעל קנה שורש, הגדל בעיקר בהודו, ומפיקים ממנו תבלין וצבע, והוא נקרא בערבית "כַּרְכֶּם" (كركم). [6] צמח זה לא היה מוכר במזרח התיכון בתקופת המשנה. קרוב לוודאי שזיהוי זה זיהה הרמב"ם בצעירותו, ולאחר מכן חזר בו וסבר שהכרכום שבמשנה על כל מובאותיו הוא ה"זעפראן". ב"משנה תורה" הביא הרמב"ם דוגמא לטכניקת צביעה כפולה של סממן צהוב וכחול, ובאמצעותה הצבע היה יכול לקבל צבע ירוק: "שנתן אסטיס לתוך מי כרכום שנעשה הכל ירוק". [7]

- [1]. ראו פהמ"ש כלים טו ב, בנוגע למילה "כרכמן", כלומר צבע כלים בצבע הזעפראן.
- [2]. פהמ"ש כרתות א, א; הלכות כלי המקדש ב, ד. מובא גם בטיוטה לפהמ"ש שבת ט, ה (הופקינס, עמ' 60-61).
- [3]. הרמב"ם מביא עדות לשימוש בטכניקה של צביעה כפולה לקבלת צבע ירוק באמצעות צביעה באסטיס (כחול) ומי כרכום (צהוב); ראו הלכות שבת ט, יד.
- [4]. הלכות איסורי ביאה ה, ח.
- [5]. פהמ"ש נדה ב, ו.
- [6]. רמב"ם, ביאור, מס' 205, מזכירו בשם "הרד" ו"השורשים הצהובים". ואין תיאור הכרכום מתאים לצמח ה"ורס" (*Flemingia grahamiana*), כפי שסבר הר"י קאפח.
- [7]. הלכות שבת ט, יד.